

A kamat

Tóth néaninek azt mondta a portás a gyárkapuban, hogy menjen csak fel egész nyugodtan, belépőt se ad, mehet anélkül is, de hogy küldik vissza, majd meglátja, hogy tárt karokkal fogadják.

Furcsának és idegennek érzett itt mindent, ahogy belépett a kapun. Harminc évet töltött el eddig gyárban, de nem ebben. Érdekes, hogy harminc év alatt soha más gyárban nem volt, csak abban az övékében. Úgy tudott ott már jönni-menni a folyosókon, az udvaron, hogy bekötött szemmel is megtalált volna mindent.

Még jó, hogy itt a portás megmutatta, melyik lépcsőházból jut el a személyzetishez.

Tegnap a munka végeztével Kenyeres bácsi megkínálta egy pohár musttal. Van az öregnek otthon egy lugasa a ház mellett, arról szüretel. Be-behoz egy-egy üveg piros szőlőlét — azt kínálgatja kicsi poharakból. Mintha csak sejtette volna az öreg, hogy ez neki — Tóth néaninek — amolyan búcsúztató pohárkoccintás. De Tóth nénin kívül nem tudta ezt senki. Nem mondta, hogy ő ide többet már nem jön, mindent elrendezett magában; ennek vége, odafent az irodában tudják, de a munkatársak közül senki.

Mindegy, ennek így kell lenni, ahogy van!

Kenyeres bácsi egy pohár mustot félretett — hogy ez meg a Tóth néni lányáé, Editkéé... Várták, hogy lejön az anyjához munkaidő után, de nem jött le. Ő ugyanabban a gyárban műszaki rajzoló, ahol az édesanyja takarít.

Vagyis, ahol eddig takarított.

Edit felnőtt, szép lány lett. Igazán szép. Nem csodálkozott rajta senki, hogy nemsokkal aztán, ahogy idehelyezték a tmk-hoz azt a fiatal mérnököt — a Csernyeföldyt —, még egy hét se telt el, egy délután megvárta a gyárkapuban, aztán együtt indultak el hazafelé.

Persze, ki tudja, mi minden előzhette már meg ezt az együttes elindulást.

Régen Edit mindennapos volt lent a műhelyben, ahol a mama takarított. Onnan ment iskolába, ha délutános volt; estére oda ment vissza; a fiúk betettek az egyik esztergapad mellé egy kis asztalt — az lett az Editkéé. Azon mindig volt valami, ha Edit jött. Ha más nem, egy szem dió a Kenyeres bácsi kertjéből.

Edit és a mama ketten vannak — nem is tudja itt a gyárban senki, hogy a papa meghalt-e vagy elmaradt a családtól; Edit és a mama, ők így ketten voltak egy egész család; mintha testvérek is lennének — a papájuk meg ez a gyár, a műhely, hosszú évek óta.

Ment a folyosókon Tóth néni. Vajon ezeket az új, idegen falakat mikor szokja meg? A kis táskájából kivette az iratait már a folyosó elején. Hátha nem lesz a személyzetisnél senki, azonnal órá kerül a sor; ne kelljen majd ott kotorászni. Ment, és hallotta, hogy a folyosón visszhangoznak cipőjének koppánásai. Ott a folyosó legvégén van a személyzetis szobája, ahova ő megy. Félt a zajtól, amit a lépteivel vert.

Ha látnák a munkatársai...

— Megbolondultál, te Eszter? — biztos ezt mondanák néki.

Dehogyan bolondult ő meg, igazán tudja mit csinál, tudta mindig is. Egyedül nevelte fel a gyerekeit, Editet, de nem akárhogy. Különb nevelést más se igen adott a gyerekének, külön ruhája, cipője senkinek se volt az osztályban; megnézte ezt Tóth néni mindig, minden évben az évnyitókon. És a felső iskolában is megadott Editnek mindent. Megad most is. Nincs még Editnek sok fizetése, kezdő.

Egyszer a mama is látta Editet azzal a Csernyeföldy nevű mérnökiúval. De nem tudta jól megnézni, alig mert odatekinteni, ahol ők mentek, pedig szeretett volna. Este megkérdezte Editkét. A lánya szívesen beszélt arról a fiúról. Ebből Tóth néni már sok mindent megtudott. Nem is abból, amit Edit elmondott, hanem inkább abból, ahogy elmondta.

Később arról beszélgettek, hogy Edit mostanában sose jön le a műhelybe, pedig a Tóth néni társai mindig kérdezik Editkét. Kenyeres bácsi piros bélű körtét is hozott, abból félretett kettőt, be az asztalfiókba, hogy az az Editkéé.

Ott fent az irodában rengeteg a munka. És fárasztó. Nincs olyan nap, hogy Editék ne túlóráznának.

Szoktak a mamáék is — de ő már fel se veszi az ilyesmit. Edit még fiatal, hamar fárad, kímélni kell. Meg aztán mindig is olyan kis gyenge, fáradékony volt... Pedig a mama megadott neki mindent, ami csak tőle telhetett.

Este ahogy beszélgettek, a mama nem is szólt rá semmit, amikor Edit azt mondta, hogy mit járjon ő folyton le abba a rohadt műhelybe, talán azt hiszi valaki, hogy olyan nagy öröm neki az odamenetel? Ki az, aki szívesen látja viszont a gyermekkori nyomorúságát? Ezt mondta. A mama meg akarta kérdezni, hogy miféle nyomorúság volt az, hiszen meleg volt a műhelyben mindig, meg kényelmes az asztal, igazán tanulhatott, olvashatott Editke az asztal mellett, és várta is a műhelyben mindenki, hogy mikor jön már.

Akkoriban még Tóth néni azt hitte, ha Edit is dolgozik majd, akkor együtt jönnek, együtt mennek mindennap; az nagyon szép lesz; Edit járjon úgy, mint bármelyik tisztviselő a gyárban, neki mindegy, neki nem számít, de azért ő se volt szutykos soha. Soha. Még a nehezebb időkben sem.

Most már holtapótlól kezdve, ha minden jól megy, ide fog járni az új helyre. Elég hosszú sor áll ott a folyosó végén, az lesz a személyzetis szobája, egészen biztos. No, mindegy, ha sorba kell állni, hát áll, majd csak rákerül a sor; ezt a napot úgyis erre szánta, kitelik belőle. Csak azt tudná, mi szorongatja őt most belülről, mintha félne, pedig nincs mitől. Beáll a sor végére, nem megy nehezen az idő, ha van az embernek min gondolkozni.

Edit furcsa egy idő óta. Azt mondta, szeret a gyárban dolgozni. Nemrég meg arról beszélt, hogy miért is volt ilyen hülye, miért ide jött, mehetett volna máshova is.

— De hát akkor vissza kellett volna fizetned az ösztöndíjat!

— Na és? Visszafizettem volna! Inkább éheztem volna meg!

Egy-egy ilyen beszélgetés után mást Edit nem mondott, a mama sem kérdezősködött, ültek az asztal mellett, vacsoráztak. Edit néha egy-egy pillanatra megállt az evésben, maga elé nézett, vagy messze a fal felé — és hallgattak. Furcsa volt, hogy mostanában olyan keveset nevetnek, pedig régen, amikor Edit még egész kicsi lány volt, akkor nehezebb is volt minden, de akkoriban ők ketten olyan jókat tudtak nevetni. Mindenen. Még azon is, ha szaladtak a villamos után, aztán elindult a kocsi, abban a pillanatban, amikor ők a megállóhoz értek. Csak nevettek, nevettek az ilyesmin ők ketten, a mamának sokszor még a szeme is könnyes lett. Úgy elmaradtak ezek a nagy nevetések mostanában.

Edit akkoriban már minden este Csernyeföldyvel jött ki a gyárkapun. Elkísérte a fiú egész hazáig. De érdekes, sose jött be. A mama — Tóth néni — várta, hogy egyszer majd Edit megemlíti, hogy az a fiú eljön vasárnap délután. Vagy talán ebédre; vacsorára. Igazán szívesen látná, paprikás csirkét főznie; tejfelesen, petrezselyemlevéllel — jó apróra vágná a petrezselyemlevelet, a csirkét a piacon venné, falusiaktól, annak a csirkének sokkal jobb íze van.

De vajon nemcsak szórakozni akar az a fiú Edittel? Mérnök, fiatal is, jóképű is, hány lány akadhatna neki, aztán mindig Editet kísérgeti. Igaz, Edit műszaki rajzoló, van végzettsége, de akkor is; mostanában már mindenkinek van végzettsége. De jó volna tudni, mi rejtőzik abban a fiúban legbelül, ha Editre gondol. Ők mégis így ketten egyszerű emberek. Ezt így mondják. Az a fiú meg... egyszer elmesélte Edit, hogy Péternek a nagyapja szolgabíró volt; annak az apja meg alispán, de a Péter szülei már igazán rendes emberek.

Ebben Tóth néni nem is mert volna kételkedni. Azon gondolkozott egyszer, hogy vajon Edit tudja-e, ki volt régen a szolgabíró meg az alispán, vajon honnan tudhatja — valahonnan biztos tudja, mert nem kérdezte meg!

Hogy a vizitre sose került sor, Tóth néni csak várt, várt, nem faggatta Editet, hogy na, kislányom, hát ha annyira szerettek együtt lenni, miért nem hívod meg azt a fiút egy vasárnap délutánra, elhiszem én, hogy tudsz te magadra vigyázni, nem féltetek én, kislányom, de hát azért meghívhatnád, ne te menj utána mindig!

Ezt akarta Editnek mondani, de nem mondta.

Egy este Edit korábban jött haza, mint ahogy a mama várta. Kedvetlen volt, meg nagyon szomorú. Alig evett; mindig csak messze-messzenézett a tányérja fölött. A mama azt gondolta, no, most bekövetkezett az, amit ő ugyan se kimondani nem mert soha, sőt még magában végiggondolni se nagyon — egyedül maradt Edit.

Nem ez történt. Moziba akartak menni, nem kaptak jegyet, Csernyeföldy hazakísérte Editet, de a fiú csak az utca elejéig jött, Edit soha nem engedte, hogy tovább jöjjön, rossz, lucskos idő volt odakint, hamar elbúcsúztak, kevés ideig voltak a együtt.

Ekkor mondta a mama, hogy miért nem hívtad be?

— Behívni? Ide? Egy ilyen udvarra? Egy ilyen lakásba, mint a mienk?

— De hát, kislányom, mi itt lakunk. A mi otthonunk ez. Rendes és tiszta itt minden. Nem hanyagoltunk mi el soha semmit ebben a lakásban. Jól éreztük mi itt magunkat mindig. Hogy egy kicsit szegényesen vagyunk, hát na, istenem! Nem ez a szegény!

— Ha tudná anyuka, hogy undorodok ezektől az anyukaféle példabeszédektől... a szegénység! Hát anyuka azt hiszi, hogy az még dicsőség mindig, ugye? Mint a maguk idejében? Legyek rá büszke, igaz?

— Azt én nem mondtam, kislányom!

Akkor este úgy feküdtek le, hogy Edit nem lépett oda villanyoltás előtt a mama ágyához, és nem csókolták meg egymás arcát.

A mama nem aludt, talán Edit se, csak forgolódott, a mama egy ideig számolta, hogy rövid idő alatt Edit hányszor fordul meg az ágyon, de közben gondolkozott is — Editen, meg sok minden másra is gondolt, az életére, erre a harminc esztendőre a gyárban, látta maga előtt a szobát, ami konyha is, a konyhaszekrényt. A háború alatt vette, még most is tudja kitől, zsidó bútor volt, valaki lopta egy deportált család lakásából. Később, amikor az elhurcolt zsidók kezdtek visszaszivárogni, túladott rajta nagyon olcsón.

Mi mindenen gondolkozhat az ember, ha nem tud aludni! Gondolt Editre is — nem haragudott rá, dehogyan haragudott, sőt, sajnálta, olyan kegyetlenül mardosó szánakozó sajnálat fogta el a szívét a lánya iránt, hogy azt hitte, már nem is bírja tovább, felkelt, odalépett az Edit ágyához, nézte az arcát, nézte sokáig, ez, ez, aki itt fekszik, ez a gyerek, ez az ő nagylánya, sirni szeretett volna, meg könyörögni Editnek, hogy ne haragudjon órá, bocsásson meg neki, de nem keltette fel.

Akkor éjjel határozott el mindent, mert akkor nem bírt elaludni reggelig se. Persze akkor még nem tudott pontosan semmit, hogy lesz, mint lesz, csak azt tudta, semmi sincs jól, valamit tennie kell.

Ezért áll most itt — a személyzetis szobája előtt. Bekérték az iratait, beadott az ablakon mindent. Állt, és várt. Nem sokat. Kijött egy férfi. Kezébe fogta a Tóth néni iratait, érdekes, eddig még senki miatt nem állt fel, ő az első, akihez kijött. Azt mondta, a papírjai mind-mind rendben van, de hát tudja ezt Tóth néni is.

Ezt, hogy így rendben van minden irata, nem értette az a férfi, ezért állt fel, és jött ki.

Persze az az igazság, hogy valójában akkor éjszaka nem határozott ő még el pontosan semmit, majd később. Délután a műhelyben mondták Kenyeres bácsiék, hogy mennyire megváltozott ez az Edit. Tóth néni nem szólt rá semmit. Este felemlítette Editnek. Halkan, félve mondta, hogy mégiscsak be kellene hogy jöjjön Edit a műhelybe — egyszer-egyszer, a látszat kedvéért, legalább neki békét hagynának emiatt; így meg mindig emlegetik, mondják.

Edit akkor este talán még fáradtabb lehetett.

— Nem megyek. Semmi közük hozzám — így kezdte. — Elég volt nekem már a szégyenből. A múltkor is bent vagyok a mosdóban, jött két lány a műszaki irodából, hallom, hogy mondják: a takarítónő lánya, meg Csernyeföldy, az a fiatal mérnök. Nem vették észre, hogy bent vagyok.

— Senki nem mondja nekem úgy, hogy a takarítónő. Még az üzemvezető elvtárs is úgy mondja nekem, hogy Tóth néni, kedves.

Editet sose látta még ilyennek a mama. Mint akkor, azon az estén...

— Én csak a takarítónő lánya vagyok itt... az is leszek mindig. Azt hiszi, anya, hogy Péternek megmondtam? Nem is fogom megmondani neki, soha! Soha, érti!? Letagadom! Azt mondtam, a szerszámraktárban dolgozik!

— Nem szégyelled magad, kislányom? — A mama csak ennyit szólt. Soha nem mondott még ilyet Editnek. De mi történt ezzel a lánnyal? Mindez a kegyetlen düh, ami belőle árad, benne lakott eddig is?

— Én szégyelljem magam? Én? Miért nem szégyelli magát más? Nekem van itt szégyellnivalóm, azt hiszi a mama? Nem mondom, ezelőtt valamikor más volt... a világ... de hány év telt már el, hogy mindenkiből az lett, amit

akart... Maga meg... így mondta, hogy maga! — és akkor én most nem lennék a takarítónő lánya... Szégyenszemre!

— Csakugyan... — ő csak ennyit szólt; meg hogy eddig erre soha nem is gondolt. Neki szép volt az, amit csinált, a takarítás. Hogy az ő keze munkája nyomán olyan más lett minden!

Nem vesztek össze.

Hallgattak együtt, akkor este is sokáig. A régi nagy nevetések helyett mindig csak hallgatnak mostanában!

Aztán Tóth néni végiggondolt újra mindent! Senkinek se szólt, csak magában gondolkozott. Edit nem mehet el innen; butaság lenne az ösztöndíjat visszafizetni. De örökös szégyennel nem élhet az ember... Ha ez neki az.

Ő könnyebben mozdulhat.

Nem, nem akarja elveszíteni Editet. Hiszen akkor elveszít mindent. Az egész életét. Ami Edit nélkül — nincs is. Mindent jóvá kell tennie! Majd meg fogja szokni ezt az új helyet. Csak ne félne itt mindentől ennyire. Mit is mondhatna ennek a fiatal férfinak, aki kijött a személyzetis szobájából? Mit értene meg abból? Több fizetést se kér; nem azért jött el onnan — meg itt se akar mást csinálni, csak takarítani. De úgy, hogy azt ne szégyellje senki!

